

GRAFSCHENNIS

Het drama van de Javazee

van Haaren
van der Heyden

Grafschennis

Het drama van de
Javazee

Colofon

Eerste uitgave: april 2022

Eugène van Haaren/ Haye van der Heyden

Uitgeverij Vogelvrij

Redactie: Hadassah de Boer

Correctie: Janke Scharff

Omslagontwerp: Jesse Jeroen Unlimited

Opmaak: Arjen Broeze, Kingfisher Design

ISBN E-boek: 978-90-8322-716-0

ISBN Paperback: 978-90-8322-716-0

© 2022 Uitgeverij Vogelvrij. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n).

© 2022 Uitgeverij Vogelvrij. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s).

Grafschennis

Het drama van de
Javazee

Eugène van Haaren
Haye van der Heyden

UITGEVERIJ
VOGELVRIJ

‘Grafschennis’ is een geromantiseerd verhaal dat gebaseerd is op historische feiten over de slag in de Javazee in 1942 en de latere zoektocht naar de wrakken van de drie Nederlandse schepen die daar vergaan zijn, en de stoffelijke resten van de slachtoffers die zij herbergden. Daartoe zijn verschillende bronnen geraadpleegd, waaronder de artikelen van journalisten Aqwam Fiazmi Hanifan van Tirto.id en Olof van Joolen van De Telegraaf.

Alle namen in dit verhaal zijn fictief of worden niet genoemd, behalve die van de hoogstgeplaatsten, zoals regeringsleiders.

Jakarta, 2017

‘Ze hebben het over grafschennis. De Telegraaf uit Nederland en The *fucking* Guardian uit Engeland schrijven over geplunderde massagraven!’ Sunny Sari, de hoge ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken van de Indonesische regering, sloeg met beide handen plat op de tafel, zoals hij vaker deed als hij kwaad was. Papieren waaiden op en er vielen er een paar op de grond. Hij sloeg er geen acht op. ‘En ik krijg verdomme de schuld. Het kan me mijn kop kosten, weet je dat?’

De oude Elang zweeg. Wat moest hij zeggen? Grafschennis? Ja natuurlijk. Ze hadden alle troep die ze van de geborgen schepen af hadden gehaald ergens weggegooid. Hij wist niet eens waar. Ook de botten en skeletten. Wat hadden ze er anders mee moeten doen?

‘Wat is er met de lijken gebeurd?’

‘Botten en schedels, bedoel je? Die hebben we ergens gedumpt.’

‘Waar?’ Sunny keek hem scherp aan. ‘Op een begraafplaats of op de vuilnisbelt?’

‘Weet ik veel. Allebei, geloof ik. Er kwamen toen ook vragen over en ik heb steeds maar gezegd dat we ze keurig begraven hebben.’

‘Maar dat is dus niet zo?’

‘Nee natuurlijk niet,’ zuchtte Elang.

‘En als ze dan nu willen weten wáár we die botten en skeletten begraven hebben en ze

komen ze ophalen om terug naar Nederland te brengen?’

‘Tja.’

‘Kan je aan een bot zien van wie het is geweest? Vast wel. Met al die forensische shit van tegenwoordig.’ Sunny schudde zijn hoofd. ‘Wat een ellende.’

Toen Elang een kwartier later het pand verlaten had, zat Sunny een tijdje voor zich uit te staren, nam een besluit en zocht vervolgens in de linker lade van zijn bureau naar een kaartje dat hij nog ergens moest hebben. Het was blauw, herinnerde hij zich, lichtblauw met witte letters. Aha, daar had hij het. Uit de leren tas die zoals altijd naast zijn stoel stond, pakte hij zijn iPhone. Beter nu maar even niet met de vaste lijn bellen. Je kon niet weten tenslotte.

‘Met Sunny. Lang geleden, man. Alles goed? Kunnen we elkaar even ergens treffen vandaag? Ergens waar we privé zijn, als je begrijpt wat ik bedoel. Ik heb je nodig.’

De volgende namiddag rond een uur of zes vond er een tragisch ongeluk plaats in een van de wat chiquere buitenwijken van de stad. Een oude man bleek bij het oversteken van de toch vrij stille weg onder een auto terechtgekomen te zijn. En omdat de chauffeur bleek te zijn doorgereden, werd er vermoed dat er alcohol in het spel was geweest, aangezien justitie de laatste tijd extreem streng was op rijden onder invloed, om nog maar te zwijgen over met een slok op een dodelijk ongeluk veroorzaken.

***

Hoge ambtenaar Sunny Sari meldde zijn superieuren de volgende dag dat hij de zaak van de zogenaamde grafschennis grondig onderzocht had en dat er heldere conclusies getrokken konden worden: inderdaad waren de in 1942 gezonken Nederlandse oorlogsschepen enige jaren geleden, door een pijnlijk misverstand in de communicatie tussen de verschillende departementen van de vorige regering, voor het ijzer en andere metalen aan de Chinezen verkocht, maar pas nadat de lijken netjes geborgen en vervolgens plechtig en met eerbied begraven waren. De man die hierop had toegezien en waarschijnlijk als enige wist op welke begraafplaatsen de stoffelijke resten ter aarde waren besteld, was Elang Hayati, de halfbroer van de eigenaar van de bekende Hayati-duikschool op Bawean. Sunny had zijn mensen al opdracht gegeven op zoek te gaan naar deze man, helaas vooralsnog zonder resultaat. Het belangrijkste was dat er in ieder geval dus geen sprake van grafschennis was geweest. Absoluut niet.

Die middag werd Elang Hayati gevonden: in het mortuarium. Hij was het slachtoffer geworden van een noodlottig ongeval.

Was er nog iemand anders op de hoogte van de plek waar de geborgen lijken van de Nederlandse oorlogsschepen waren begraven? Wilden de superieuren van Sunny weten. Dat was vooralsnog onbekend, dus daar zou zorgvuldig en uitvoerig nader onderzoek naar worden gedaan, beloofde Sunny.

Om terug op zijn kantoor het dossier op te bergen in de onderste lade van zijn bureau, waar wel meer pijnlijke aangelegenheden lagen te verstoffen. Zo werkte dat nou eenmaal in de politiek.

De Javazee, 1942

De hand die aan het allemansend, het klepel-touw van de scheepsbel, bungelde, had een paar seconden daarvoor nog aan de arm van Soekadi gezeten. Het was alsof die hand een eigen wil had die niet wilde loslaten, alsof hij, in de steek gelaten door de rest van zijn weggeschoten lichaam, vastbesloten was om dan zichzelf maar te redden en zijn werk af te maken. Niet dat het veel nut had, niemand kon de bel horen die wild heen en weer zwiepte. Ook het wisselen van de wacht, die door het luiden van de scheepsbel werd aangekondigd, was in dit helse moment een abstract ritueel geworden, bijna lachwekkend, omdat het duidelijk was dat het laatste uur van de torpedobootjager Harer Majesteits Kortenaer geslagen had. Er hoefde helemaal geen wacht meer te worden gelopen.

Het geallieerde eskader waartegen Japan op 27 februari 1942 in de Javazee uitvoer, was geen partij voor het keizerrijk. De *combined striking force* van Nederlandse, Amerikaanse, Britse en Australische oorlogsschepen, was als een kalkoen die zijn keel opzet: veel kabaal, maar niet in staat om te vliegen. Daar op die plek zelfs letterlijk: de verkenningsvliegtuigen van de geallieerden waren elders in de regio. Daardoor ging het eskader 'blind' de Slag in de Javazee aan met de Japanners die wel verkenningsvliegtuigen hadden.

Zo werd de Kortenaer een makkelijke prooi voor het geheime wapen van de Japanners: de *sanso gyorai*. Deze zuurstoftorpedo was snel en had een formidabel bereik. Het wapen zou zelfs de best getrainde vijand in het nauw brengen, laat staan een vijand die onge oefend was in het samenwerken met andere marines, onbekend was met elkaars seincodes en last had van haperende communicatieapparatuur.

De boomlange en loeisterke Jelle Hoytema van nog maar zeventien jaar oud, die zich in de machinekamer van de Kortenaer bevond, had geen weet van de dood van de Javaanse Soekadi, met wie hij onlangs bevriend was geraakt. Hij wist niet dat diens lichaam in vele stukken uiteengereten was en dat er alleen nog maar een klein stukje herkenbaar van hem over was, vastgeklemd aan dat klepeltoew. Het was de hand die 's middags Monjet nog stukjes banaan had gevoerd, het aapje dat ze samen hadden meegesmokkeld toen ze uit Surabaya waren vertrokken, en het was ook de hand die zijn vriend gebruikte voor het armpje drukken, als ze zich verveelden aan boord, waarbij de sterke Jelle altijd won. De Javaan had daar dan altijd weer om moeten lachen, waarschijnlijk vooral omdat hij blij was dat er tenminste iemand was tussen die kille Nederlanders bij wie hij zich op zijn gemak voelde.

Jelle had natuurlijk wel de enorme klap gevoeld die het schip onherstelbaar en definitief verwoestte. Die dreunde door alles heen

en deed alles kraken, knarsen en piepen. Zijn lichaam reageerde ook onmiddellijk en het leek alsof zijn maag ontplofte. De inhoud ervan kwam als vanzelf naar buiten. Hij merkte dat hij zich schaamde voor de brokken braaksel die als slakken langs zijn doorweekte hemd naar beneden kropen, maar besepte ook dat dat gevoel nergens op sloeg. Iedereen aan boord was na de verschrikkelijke inslag druk bezig te begrijpen wat er gebeurde, om vervolgens een poging te doen zichzelf te redden. Niemand lette op het lot van anderen. Het was nu duidelijk ieder voor zich en, hopelijk, God voor hen allen.

Zo ook Jacob Bergsma, net als Jelle stoker-olieman, en berucht om de steekvlammen die hij van zijn scheten kon produceren met het vuur in de machinekamer. Na de inslag van de torpedo, was het licht grotendeels uitgevallen in de machinekamer en begon dat oorverdovende gekraak, geknars en gepiep. Jacob stamelde wat onduidelijke woorden in de halve duisternis vol herrie, over dat hij nu toch echt maar eens op huis aan ging. Jelle en de anderen reageerden er niet op. De man was door het geweld, de angst en het lawaai duidelijk elk beseft van realiteit verloren.

Het maakte allemaal niks meer uit, bleek, omdat enkele seconden later, de stoombuizen knalden en Jacobs gezicht tot een kokende rode moes werd verminkt. Alsof het een toneelvoorstelling was, viel meteen daarna de rest van het licht in de machinekamer ook uit.

***

Op de tast probeerde Jelle even later de trap naar boven te vinden, terwijl het zeewater de ruimte begon binnen te stromen en zich mengde met stookolie. Vreemd genoeg leken de machines nog te werken. Tijd om daarbij stil te staan had hij niet, hij moest zorgen dat hij boven kwam, weg uit de donkere machinekamer die anders onherroepelijk zijn graf zou worden.

In een flits dacht hij terug aan een onheilspellende gebeurtenis eerder die dag. Gezien had hij niks, hij had eigenlijk alleen het commando gehoord dat tot gevolg had dat het schip volledig werd stilgelegd om drenkelingen aan boord te nemen. De Kortenaer had zonder het te merken, hoorde hij later, een sleepboot overvaren. Het gebeurde toen ze langzaam de haven van Surabaya uitvoeren, zodat de andere schepen de kans hadden om zich aan te sluiten, voordat ze de strijd met de jappen zouden aangaan. De kapitein van de sleepboot dacht, omdat de Kortenaer bijna stil leek te liggen, dat hij het Nederlandse schip voorlangs zou kunnen inhalen. Toen hij doorkreeg dat hij daar onvoldoende snelheid voor kon maken, was het al te laat. Zijn kleine boot verdween onder de boeg van de Kortenaer. Zeven bemanningsleden konden worden gered, eentje hadden ze niet meer terug kunnen vinden.

Op de hoogte gebracht van dat drama had Soekadi Jelle met paniek in de ogen toegefluisterd dat dit ongeluk zou brengen over het schip. Jelle had dat natuurlijk niet serieus genomen, maar hield dat voor zichzelf. Dat zijn Indische vriend

voor de deur van de machinekamer een *sapoe lidi* had gestald, was helemaal geen probleem wat hem betrof. De bezem van palmbladeren moest de boze geesten buiten houden, net als de knoflooktenen die hij her en der had neergelegd. Het baatte ongetwijfeld niet, maar schaadde evenmin. En dan nu dit. Werd hij gestraft voor zijn ongelovigheid? Was dit het ongeluk dat het schip over zichzelf had afgeroepen?

Jelle zette een paar passen in het kolkende donker, rook olie en stront en struikelde over een been. Jacob? Hij wilde het niet weten, duwde zich overeind en kroop op zijn knieën naar de trap. Nu was het zaak op het dek te komen voordat het water hem zou inhalen.

Net toen hij een trede wilde grijpen, draaide de wereld op zijn kop. Als een dobbelsteen werd hij door de machinekamer gegooid. Een enorm pak zouttabletten, bedoeld om stokerskramp bij het werk in de heetste kamer van het schip te voorkomen, viel als een zak cement op zijn rug en benam hem de adem. Verdoofd bleef hij liggen. Doorademen moest hij nu, wist hij, kracht verzamelen om uit deze rondtollende doodskist te ontsnappen. Hij hoorde steeds meer water de donkere ruimte binnenstromen. Het waren kleine watervalletjes die hem als sissende slangen begonnen in te sluiten. 'Papa!' hoorde hij zichzelf schreeuwen en zijn stem sloeg over.

Jelles bewustzijn leek in een mistbank te zijn beland en in die mist doemde inderdaad opeens

een gestalte op die leek op zijn vader Sytse. Dat kon natuurlijk helemaal niet. Die was nu aan boord van de Java, waar hij als bottelier verantwoordelijk was voor de proviand. Ze hadden elkaar een paar dagen daarvoor voor het laatst gezien in de haven van Surabaya. Sytse had even naar zijn zoon geknikt, vlak voordat hij de loopplank van de Java opging. Vriendelijk, maar afstandelijk. Sentimentaliteit was hem vreemd en hij kreeg een ongemakkelijk gevoel van de wat onverwachte ontmoeting met zijn zoon, omdat hij wist dat het menens zou worden en de mogelijkheid bestond dat ze elkaar nooit meer zouden zien.

Jelle had de wat afstandelijke knik van zijn vader goed begrepen, ook al behoorde hij nog maar kort tot de mannen. Konden ze in elkaars ogen de toekomst zien die ze voor zichzelf verborgen hielden? Was dat waarom ze op afstand bleven? Het liefst had Jelle naar die gespierde man toe willen rennen, om hem te omhelzen en zich tegen zijn brede schouders beschut te voelen. In plaats daarvan stak hij kort zijn hand op, stoer en net zo afstandelijk. Zo deed je dat.

In de machinekamer vermengden diesel-dampen zich nu met de geur van verse knoflook, eerder zoet dan zwavelig. Door de mist kwam het donkere silhouet van zijn vader naar hem toe zweven, de armen verwelkomend uitgestrekt. Jelle schrok, zo kende hij zijn vader niet. Rustig knielde de man naast zijn zoon. Zijn grote handen pakten Jelles hoofd alsof het een porseleinen schaal was, en hij gaf hem een zachte kus.

***

Een ijselijke schreeuw deed Jelle bijkomen. Omdat zijn keel rauw en pijnlijk aanvoelde, vermoedde hij dat hij dat geluid van ontzetting en paniek zelf had voortgebracht. Hij spuugde een smerig mengsel van zout zeewater en diesel uit en probeerde zich op de tast te oriënteren. Was dat de reling van de trap? Lag die nu horizontaal? Als dat zo was, had hij geen tijd te verliezen. Ademen, ademen, blijven ademen. Zijn borstkas deed pijn, zijn longen leken bijna te barsten van de inspanning, maar hij had geen tijd om daarbij stil te staan. De kracht van het water zou het binnen afzienbare tijd onmogelijk maken om de deur naar boven – wat tot voor kort boven was – open te doen. Hij had geen tijd te verliezen.

Net toen Jelle door het gat naar boven wilde kruipen, bleef zijn been achter iets haken en viel hij met zijn gezicht in het donkere stinkende water. Wild probeerde hij zich los te trekken. Zijn broek scheurde en door de kracht waarmee zijn been loskwam, voelde hij dat iets scherp zijn scheenbeen openhaalde. Doorgaan nu, niet aan denken, naar buiten, nu!

Met alle kracht die hij in zich had, richtte Jelle zich op en baande hij zich een weg naar boven, waggelend over gangpaden, scheve trappen en wanden, soms over bewegingsloze lichamen heen stappend of kruipend. De zwaartekracht vertelde hem wat boven was en dat was waar hij naar toe moest.

***

Op het moment dat Jelle het bijna verticaal hellende dek bereikte, explodeerde vlak boven de zinkende Kortenaer een granaat. De weldadig frisse lucht vermengde zich meteen met walmen dikke en verstikkende rook. In de flits van de explosie en het licht van de vlammen die hem omringden zag Jelle dat een flinke groep matrozen bezig was om met een bijl de kabels van een sloep aan bakboord door te slaan. Weer anderen wierpen houten vloten overboord. Zouden ze aan proviand en drinkwater gedacht hebben, zoals ze dat zo vaak hadden geoefend? Jelle vermoedde van niet. Hij zag dat het steeds drukker begon te worden bij de sloep. Zelfs als hij al met zijn gewonde been op tijd bij de sloep zou kunnen komen, zou hij te laat zijn om nog een plek te vinden.

Weer ontplofte er een granaat, nu vlak boven hem. Zonder er verder over na te denken liet Jelle zich van het hellende dek naar beneden glijden, de donkere zee in. Een kort moment verdween hij onder water, om onmiddellijk weer boven te komen en om zich heen te kijken. De vloten waren verder dan hij kon zwemmen, maar vlak bij hem dreef iets anders van hout. Hij herkende een van de enorme proviandkisten en greep een van de hengsels vast.

Terwijl hij wegdreef van het lawaai en het geschreeuw en het vuur, overvielen hem een onverwachte kalmte en ontspanning. Hij voelde hoe het warme water hem liefdevol omarmde en bedacht dat het zout de wond aan zijn been goed

zou doen. Hij dobberde in weldaad, zogezegd, in de Noordzee zou hij nu namelijk al onderkoeld zijn geraakt en op sterven na dood. Hij besepte hoeveel geluk hij had gehad tot op dat moment en dacht aan zijn vader. Waar zou die zijn?

Even verderop zag hij een sloep met tientallen bemanningsleden. Was het die van de Kortenaer? Hij kon het niet goed zien. De maan ging net schuil achter een wolk en het begon te regenen. Zou hij ze roepen? Kon hij nog wel geluid voortbrengen? Hij wist het niet.

Toen een paar minuten later de bui weer was overgetrokken, stelde hij vast dat hij nog iets dichter naar de sloep was toe gedreven en zag hij dat drenkelingen die zich nog in het water bevonden, probeerden aan boord te klimmen. Werden ze nou teruggeduwd? Daar zag het wel naar uit. Jelle zag iemand klappen uitdelen met een roeispaan. Er mocht duidelijk niemand meer aan boord komen. Verderop zag hij nog een andere sloep, waar ook tumult was uitgebroken. Er werd zelfs iemand overboord gegooid. Jelle keerde zijn gezicht af van de gruwelijke tafereelen, sloeg zijn armen over de kist, sjarde zich half op het deksel en draaide zich om. Daar bleef hij op zijn rug liggen, als een uitgespeelde handpop, zijn vermoeide benen nog in het zeewater hangend.

Bawean, 1942

'Badjak, badjak, zeerover, zeerover!'

Jelle lag in het donker op het strand, naast een groot vissersnet. Was hij daarin aan land gekomen? Hij wist het bij God niet meer. Hoe laat was het? Hoelang had hij in het water gelegen? Hij had geen flauw idee. Rondom hem stond een kring van pezige mannen, bij wie de opwinding over hun onverwachte vangst duidelijk nog niet voorbij was. Ze lachten en schreeuwden, spraken Nederlands en Javaans door elkaar heen en af en toe porde iemand hem met een voet in zijn zij, om een reactie te ontlokken.

'Zeerover, zeerover. Hahaha!' Ze lachten hun incomplete gebitten bloot.

Jelle merkte dat hij enorme dorst had, voelde met zijn tong langs de korsten op zijn lippen en proefde bloed. Een van de vissers stapte opeens naar voren, met iets in zijn hand. In het maanlicht zag Jelle dat het een mes was. Hij wilde overeind komen, maar had de kracht niet om zich op te duwen, probeerde daarom weg te rollen, maar eindigde na een halve draai met zijn gezicht in het zand. Gelach en gegiechel als van kinderen klonken om hem heen. De grijns van de eigenaar van het mes was nu vlak bij zijn gezicht, daarna klonk er een klap vlak bij zijn oor...

'Hier, drink.' De man strekte zijn arm uit naar Jelle, met in zijn hand een opengehakte kokosnoot. Anderen trokken hem overeind, zodat hij kon drinken.

Nooit eerder in zijn leven had de jonge Jelle Hoytema iets lekkerders geproefd dan dat kokoswater daar op dat strand, dat hem streelde in zijn keel en hem langs de lippen en zijn kin droop. Het was bijna een goddelijke ervaring, alsof hij zo van de hel in de hemel terecht was gekomen.

Dat bleek even later toch echt niet het geval.

‘We gaan je naar onze bevrijders brengen,’ zei de man die hem zijn drinken had verstrekt en duidelijk de leider was. Twee anderen pakten hem bij zijn benen, weer twee anderen bij zijn armen en ze gooiden hem met een zwaai op een platte kar.

Bij een gebouwtje dat op een postkantoor leek, stonden twee Japanse soldaten. Tegen beter weten in had Jelle nog gehoopt dat die bevrijders toch KNIL-soldaten waren geweest, of misschien andere geallieerde troepen, maar helaas. De snelheid waarmee de jappen hier aan land waren gekomen, deed hem het ergste vermoeden voor de rest van Nederlands-Indië.

‘Waarom ben ik hier?’ vroeg Jelle in het Nederlands. ‘Wat gaat u met mij doen?’

De Japanse soldaat keek hem vol minachting aan en beet hem van alles toe waar hij niets van verstond. Wat had het eigenlijk voor zin tegen elkaar te praten of te schreeuwen als je elkaars taal niet sprak?

Het postkantoor bleek de gevangenis te zijn van Sangkapura op Bawean, een bijna rond eiland,

dat zo'n honderdvijftig kilometer ten noorden van Surabaya lag, zo werd Jelle later verteld. Het had zijn vorm te danken aan een uitgedoofde vulkaan, de Gunung Besar, 'Grote Berg', die zijn naam, met ruim zeshonderd meter hoogte eer aandeed. Het ongeveer honderdveertig meter diepe bergmeer Telaga Kestoba, waarschijnlijk een oud kratermeer, lag er niet ver vandaan.

Na een paar weken was de jonge Fries aan zijn nieuwe leven daar gewend. Hij was nou eenmaal groot en sterk en was vlot hersteld van de verschrikkelijke nacht die hij had meegemaakt en die hij door een wonder overleefd had. Moest hij daar niet dankbaar voor zijn? Toch wel, besloot hij, hoewel hij nu dan wel krijgsgevangen was gemaakt en de Japanners hem de eerste dagen onderworpen hadden aan urenlange, agressieve verhoren, die niets hadden opgeleverd. Wat had hij ze te vertellen? Niets natuurlijk. Daarom hadden ze al snel hun interesse in hem verloren en werd hij te werk gesteld in een lavasteengroeve. Van de los gehakte mineraalrijke stenen moesten ze in de brandende zon lavameel malen. De zakken met het poeder werden dan met kleine bootjes naar elders vervoerd om daar als natuurlijke kunstmest te dienen.

De nieuwe werkelijkheid was er een van dagelijkse sleur en uitputting geworden. Dromen van Nederland, zelfs het terugdenken aan die laatste knik van zijn vader, maakte de ellende van zijn gevangenschap alleen maar groter en dat gunde hij de Jappen niet. In de loop van het eerste jaar daar in de hel besloot hij zijn

aandacht daarom alleen nog maar te richten op de dagelijkse dingen om hem heen. Het spaarde zijn energie, omdat hij die hard nodig had om het wrede regime van zijn bewakers te overleven.

Samen met de andere gevangenen – een paar andere Nederlanders, Britten en wat inlanders – moest hij soms ook in de haven werken, bij het verladen van schepen. Op blote voeten gingen ze ernaartoe, voorzichtig maar niet te langzaam, om de toorn van de commandant te voorkomen, over de vlijmscherpe vulkaanstenen. Klagen, laat staan vragen naar schoenen, liet je wel uit je hoofd. Iemand die een paar halfvergane slippers had gevonden en die had gebruikt, werd door de commandant op de binnenplaats van het kamp met de armen achter zijn rug aan een paal gehangen en met stokken bewusteloos geslagen. Alle anderen werden gedwongen toe te kijken.

Door geweld, ondervoeding en lichamelijke kwalen die buiten gevangenschap makkelijk te verhelpen waren, braken regelmatig allerlei ziektes uit. Malaria, dysenterie en beriberi door vitaminegebrek, waren aan de orde van de dag. Om van zwerende handen en voeten en zenuwpijn nog maar te zwijgen.

Langs het pad dat leidde naar de lavagroeve stonden soms groepjes vrouwen naar de arbeiders te kijken, hun kleurrijke sarongs om zich heen gedrapeerd, een aanblik waar de door stof en zon gekwelde ogen van Jelle zich soms even een momentje aan konden laven. Een van

hen had een kind op haar rug en leek vaker dan de anderen speciaal naar hem te kijken. In de momenten die hij voor zichzelf had, in de avonden en nachten, fantaseerde Jelle dat hij niet gevangen was, geen honger had en samen met die prachtige vrouw daar ergens aan het strand leefde en dat zij voor elkaar zouden zorgen. Zij zou hem liefhebben en de schilfers van zijn uitgedroogde huid wegzoenen en hem met haar liefde weer heel en menselijk maken. Steeds vaker keek hij in het voorbijgaan alleen nog maar naar haar, naar haar prachtige ogen, gitzwarte haar en kleine borsten die het doek van de sarong wat vooruit tilden. Hij kon haar bijna ruiken, zo dichtbij passeerde hij haar soms.

Het was bijna alsof hij alleen nog voor haar leefde.

Bawean, 1943

Suya, Suyatmi voluit, had de kolonne gevangenen weer eens zien langskomen op weg naar de lavagroeve, haar zontje Elang in een draagdoek op haar rug. De enorme Hollander had deze keer achteraan gelopen, licht trekkend met zijn been, zoals altijd. Hij zag er uitgemergeld uit, maar zijn blauwe ogen keken helder en vriendelijk. Hij was nog jong, net zoals zij. Zag hij haar staan? Keek hij weleens speciaal naar haar? Ze dacht van wel, maar ze wist het niet zeker.

Wat ze ook zeiden van deze gevangenen, de geallieerden en de andere Hollanders, na drie jaar was duidelijk geworden dat de Japanners niet de bevrijders waren waar ze op het eiland op hadden gehoopt. Hun wreedheid beperkte zich namelijk niet tot de gevangen soldaten. 's Avonds waren ook de 'vrouwenhuizen' van Bawean niet veilig voor de jappen, terwijl er vanuit de eigen bevolking maar weinig verzet tegen hun misdragingen werd geboden. Velen van de mannen op het eiland waren vaak maanden van huis, soms nog langer. Ze verbleven dan in Maleisië of Singapore, omdat er nou eenmaal niet genoeg werk was op het eiland zelf. Het afscheid van de mannen was altijd al pijnlijk geweest, vol onzekerheid over de terugkeer van de lange reis, maar nu was er dus nog een andere angst bijgekomen, eentje waar bijna niemand over

sprak: zou de bevolking voor de rest van haar leven zijn overgeleverd aan de Japanners?

Suya had Abyan zelfs niet durven aankijken toen zij afscheid van hem nam. Zij voelde zijn woede, gevoed door een verzengende onmacht om haar te behoeden voor wat haar bijna zeker te wachten stond. Ze hadden geld nodig, zeker, maar ze hadden ook een sawa waar ze rijst en andere gewassen verbouwden. Daarmee zouden ze het net kunnen redden, had zij hem voorgehouden, maar voor Abyan was het niet genoeg geweest. De andere mannen gingen ook en kwamen met veel geld terug. Hij kon niet achterblijven. Suya huilde terwijl ze hem nakeek en Abyan had niet meer omgekeken.

De derde avond dat Suya alleen thuis was geweest, hoorde ze voetstappen van soldatenlaarzen buiten. De teakhouten trap kraakte ervan. Met kloppend hart kwam ze overeind en dacht aan haar plan, dat ze met niemand had durven delen, en al helemaal niet met Abyan, die zijn angsten alleen maar kon bedwingen door zijn gevoelens voor zichzelf te verstoppen. Suya was van mening dat dat iets was wat hem gevaarlijk maakte. Nooit had hij haar geslagen, maar het brandende vuur in zijn ogen beloofde weinig goeds voor haar toekomst met hem, wist ze. Haar man, de vader van haar zoon, was door zijn woede een tikkende tijdbom.

Ze stond op van haar slaapmat en glipte, even geruisloos als snel, via een kier in de wand van palmladeren, naar buiten. Elang, die ze snel op haar rug had gebonden, sliep door alsof

er niks aan de hand was. Nu was het zaak om door te gaan, niet in een rechte lijn, maar schijnbaar willekeurig zigzaggend, net zoals ze het de *rusa*, de kleine herten op het eiland, zo vaak had zien doen. Die verplaatsten zich niet geluidloos, maar ze waren zo snel en veranderden zo vaak van positie, dat iedere potentiële vijand het al snel opgaf.

Ze hoefde niet om te kijken om te weten dat de Japanse militair nu binnen was. Het geluid van krakende planken bevestigde dat. Ze wist dat ze nu een paar tellen de tijd had om tussen de struiken achter het huis te verdwijnen. De damp van de zwavelbron verderop zou haar vervolgens definitief aan het zicht onttrekken.

Ze wist dat de Japanner, nu zijn prooi gevlogen was, niet zou terugkeren naar de kazerne. Het gezichtsverlies zou te groot zijn. Hij zou naar een ander huis gaan om daar zijn slag te slaan en zo zou haar vlucht de ellende van een andere vrouw tot gevolg hebben. Maar ze had toch ook geen keus? Ze moest haar zoontje toch in veiligheid brengen?

Toen Suya bij de barakken van de dwangarbeiders aankwam, wist ze dat ze het goed had bedacht: er was maar één wacht, die kon onmogelijk het hele terrein bewaken. Hier zou niemand haar zoeken. Ze glipte onder het prikkeldraad door en aarzelde even over wat ze nu zou doen. Zouden de gevangenen daar zich dan niet aan haar vergrijpen? Waren ze na jaren opsluiting niet ook allemaal wilde beesten geworden die alleen door geweld in toom gehouden konden

worden? Om zichzelf gerust te stellen dacht ze aan de aardige, lieve ogen van de grote Hollander die haar zo vaak hadden aangekeken. Hij zou haar toch wel beschermen als het erop aankwam?

Bovendien, de *dukun* die ze nog om raad had gevraagd, omdat ze zo angstig was, omdat ze niet wist wat ze moest doen toen Abyan weg was, had haar verzekerd dat ze een lichtgevend schild om haar heen had. 'Je zult oud en dan ook gelukkig worden,' had hij gezegd. En: 'De zee wordt het strand, het strand wordt de zee.' Daarna had hij met een *batu kilat*, een bliksesteen, bezwerende bewegingen gemaakt rond haar hoofd.

'Oud en *dán* ook gelukkig,' bedacht ze nog, maar schudde die gedachte van zich af, omdat dat zou betekenen dat er eerst ongeluk op haar pad zou komen en dat was toch echt niet de bedoeling. Ze wilde overleven en gelukkig zijn.

Bij de eerste barak die ze op haar weg vond, glipte ze naar binnen, met bonzend hart.

Verder lezen?

Benieuwd naar het hele verhaal en wil je verder lezen?

KLIK DAN OP DE ONDERSTAANDE LINK

<https://uitgeverijvogelvrij.nl/boek/?id=grafschennis>

Over Uitgeverij Vogelvrij

Uitgeverij Vogelvrij publiceert boeken met de lengte en de amusementswaarde van speelfilms.

Let op: digitale edities zijn veel milieuvriendelijker en veel goedkoper dan papieren versies.

Op onze website kost elk e-boek maar 4 euro. En voor 25 euro heb je er zelfs 12. Het voordeel van e-boeken is dat je ze kunt lezen op een e-reader, maar ook op een smartphone, een laptop of een tablet. Nog afgezien van de enorme aanslag die papieren boeken doen op het milieu – en op verhuizers en erfgenamen – heeft digitaal lezen naast de gunstige prijs nog veel meer voordelen: je kunt lezen in het donker, je hoeft geen zware boeken mee te slepen, je kunt gemakkelijk passages of namen opzoeken en je kunt de letters groter of kleiner maken.

Het doel van Uitgeverij Vogelvrij is 'lezen' een ander imago te geven en het geschreven verhaal toegankelijker te maken voor de consument van nu, die meer op beelden is gericht. Uitgeverij Vogelvrij zet niet de schrijver maar de lezer centraal. Elke maand verschijnt er minstens één nieuw boek. Soms vermakelijk, soms romantisch, soms controversieel, maar altijd entertainment.

Meer informatie over onze boeken vind je op:

<https://uitgeverijvogelvrij.nl>

UITGEVERIJ
VOGELVRIJ

